ורבנן אמרי אהבת עולם וכו'. הלכך תקינו[א] לומר בשחרית אהבה רבה ובערבית אהבת עולם: **שכבר** נפטר **באהבה רבה.** עד הלכך יימרינהו לכולהו. בירושלמי יש הא דאמרי' שכבר נפטר באהבה רבה והוא שאינה על אתר פירוש לאתר שלמד מיד באותו מקום. ונשאל להרב ר' יצחק כגון אנו שאין אנו לומדין מיד לאחר תפלת השחר שאנו טרודין והולכים כך בלא למוד עד אמצע היום או יותר אמתי אין אנו מברכין ברכת התורה פעם אחת כשאנו מתחילין ללמוד. והשיב ר"י דלא קיימא לן כאותו ירושלמי הואיל וגמר' שלנו לא אמרו ואין צריך לאתר ללמוד. ועוד אפי' לפי הירושלמי דוקא אהבה רבה דלא הוי עיקר ברכה לברכת התורה דעיקר אהבה רבה (ד) לק"ש נתקן ובשביל היא אינו נפטר מברכת התורה אלא אם ילמוד מיד וגם לא יעשה היסח הדעת. אבל ברכת אשר בחר בנו וברכת לעסוק בדברי תורה שהן עיקר לברכת התורה פוטרת כל היום. וא"ת מאי שנא מסוכה שצריך לברך על כל סעודה וסעודה לישב בסוכה. וי"ל דשאני תורה שאינו מייאש דעתו דכל שעה אדם מחוייב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה והוי כמו יושב כל היום בלא הפסק. אבל אכילה בסוכה יש שעה קבועה. וא"ת מפני מה אין אנו מברכין לישן בסוכה. וי"ל דברכה דאכילה שמברכין לישב פוטרתו. א"נ משום שמא לא ייצן והוי ברכה לבטלה שהרי אין בידו לישן כל שעה שירצה. והיה אומר ר"ת כשאדם עומד ממטתו בלילה (בשחרית) ללמוד שא"ל לברך ברכת התורה מפני שברכת התורה של אתמול שחרית פוטרת עד שחרית אחרת ולא הוצרכה. והגרפתים נהגו לומר פסוקים (ה) וברכת כהנים וגם אנו דברים שאין להם שיעור שהיא משנה (פ"א דפאה) ואנו דברים שאדם אוכל פירותיהן כו' שהיא (ו) ברייתא (מס' שבת קכז.) מפני הירושלמי דבעי שילמוד על אתר. אבל א"ל כמו שכתבתי כבר: **ה"ג** ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל. אבל לא גרס למדני חקיך שאין זו ברכה אלא בקשה שאמר דוד: **וברכת** כהנים. ואין זה דוקן שהרי לא היו עומדים לדוקן עד לאחר (ז) הקטרת אמוריס דאמרי' בתענית (פ"ד ד' כו:) שלשה פעמים ביום הכהנים נושאין כפיהם וכו' וא"כ הוה ליה למתני ד' פעמים אחד לפני הקטרה ואחד לאחר הקטרה אלא בלא נשיאות כפיס אמרו ברכת כהנים כמו שאנו אומרים: משוס

[1] יוצר אור ובורא חשך (ח) לימא יוצר אור ובורא נוגה כדכתיב קאמרינן אלא מעתה עושה שלום ובורא (ט) רע מי קא אמרינן כדכתיב אלא כתיב רע וקרינן הכל (י) לישנא מעליא הכא נמי לימא נוגה לישנא מעליא אלא אמר רבא [2] א)כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום בשלמא מדת לילה ביום כדאמרינן יוצר אור ובורא חשך אלא מדת יום בלילה היכי משכחת לה אמר אביי גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור ואידך מאי היא אמר רב יהודה אמר שמואל אהבה רבה וכן אורי ליה רבי אלעזר [3] ב)לר' פדת בריה אהבה רבה תניא נמי הכי [2] ג)אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה ורבנן אמרי אהבת עולם וכן הוא אומר [2] ד)ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד א"ר יהודה אמר שמואל [3] ה)השכים לשנות עד שלא קרא ק"ש צריך לברך משקרא ק"ש א"צ לברך שכבר נפטר באהבה רבה אמר רב הונא למקרא צריך לברך ולמדרש א"צ לברך ור' אלעזר אמר למקרא ולמדרש צריך לברך למשנה א"צ לברך ור' יוחנן אמר אף למשנה נמי צריך לברך [אבל לתלמוד א"צ לברך] ורבא אמר [4] ו)אף לתלמוד צריך (לחזור ו) לברך [7] ז)דאמר רב חייא בר אשי זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב לתנויי פרקין בספרא דבי רב הוה מקדים וקא משי ידיה ובריך ומתני לן פרקין. מאי מברך א"ר יהודה אמר שמואל אשר קדשנו במצותיו וצונו [8] ח)לעסוק בדברי תורה ור' יוחנן מסיים בה הכי [9] ט)הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך [10] י)ועוסקי תורתך ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל ורב המנונא אמר אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה ה' נותן התורה [11] יא)אמר רב המנונא זו היא מעולה שבברכות [12] יב)הלכך לימרינהו לכולהו: תנן התם [13] יג)אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר וברכו את העם ג' ברכות אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא מאי ברכה אחת כי הא דרבי אבא ור' יוסי בר אבא אקלעו לההוא אתרא בעו מנייהו מאי ברכה אחת לא הוה בידייהו ואתו שיילוהו לרב מתנה לא הוה בידיה אתו שיילוהו לרב יהודה אמר להו הכי אמר שמואל אהבה רבה [14] יד)ואמר רבי זריקא אמר רבי אמי א"ר שמעון בן לקיש יוצר אור כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר הא דרבי זריקא לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר דאמר ר' זריקא א"ר אמי אמר ר' שמעון בן לקיש זאת אומרת ברכות אין מעכבות זו את זו אי אמרת בשלמא יוצר אור הוו אמרי היינו דברכות אין מעכבות זו את זו דלא קא אמרי אהבה רבה אלא

בפירוש מאי ברכה אחת יוצר אור: **זאת אומרת.** דקתני ברכו ברכה אחת: **ברכות אין מעכבות זו את זו.** בירך את האחת ולא בירך את השניה נפקא מיהא ידי חובתו בההיא שבירך ואין חברתה מעכבת לומר שאין זו מועלת בלא זו. ומהכא שמע ר' זריקא דס"ל לר"ל דהך ברכה אחת יוצר אור היא: **אי אמרת בשלמא יוצר אור הוו אמרי.** ולא אהבה רבה ואע"ג דמטא ליה זמנא שאף בלילה ראוי לומר כל שכן דכיון דאמרי יוצר אור ולאי מטיא זמנא ואפ"ה לא אמרי אלא יוצר אור ותו לא אמרי להו היינו דקאמר שמע מינה ברכות אין מעכבות זו את זו: אלא

יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע (ג). לקמיה מפרש אידך מאי היא דאינו ברכה דיסתבא אינה מן המנין שהיא לאחרי פסוקי דזמרה כמו ברכת הלל ואומרים אותה קודם זמן קריאת שמע אם ירצו: **דדאמיב קאמרי'.** כתיב בקרא יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע: **שכבר נפטר באהבה רבה.** שיש בה מעין ברכת התורה ותן בלבנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך ותלמדם חקי לעוך: **מדרש.** הוא קרוב למקרא כגון מכילתא וספרא וספרי שהם מדרשי מקראות: ט) **נגמרא אין צריך לברך.** אפילו קודם אהבה רבה קאמר והכי מוכח מילתא בפסח שני[ט]: **אף נגמרא צריך לברך.** שהוא עיקר התורה שממנו הוצאה יוצאה. גמרא היינו סברת טעמי משנה ותירוצי משניות הסותרות זו את זו וחסורי מחסרא: **ומברך.** ברכת התורה: **ור' יוחנן מסיים בה הכי.** דבעי פתיחה בברוך וחתימה בברוך: **הערב נא ה' אלהינו.** יערבו עלינו לעסוק בהם מאהבה: **ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל** גרסינן. ולא גרסינן למדני[כ] חקיך שאין זו ברכה והודאה על שעבר אלא לשון בקשה ודוד כי אמרה (בתהלים קיט) לא לשם ברכה אמרה אלא בלשון בקשה והכי קאמר ה' שאתה ברוך למדני חקיך: **וזו היא מעולה שבברכות.** התורה לפי שיש בה הודאה למקום וקיום לתורה ולישראל: **תנן התם.** במס' תמיד: **אמר להם הממונה.** והוא סגן הכהנים כדאי' ביומא היינו סגן היינו ממונה (בפירש"י שם טו:): **ברכו ברכה אחת.** לקמן מפרש מאי היא ומן הברכות שלפני ק"ש היא דהתם מסדר לכוליה סדר עבודת השחר וקאמר דלאחר שסדרו האבריס ע"ג הכבש ומלחום ירדו ובאו להם לנשכת הגזית לקרות את שמע והדר תני אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברות: **וברכו את העם.** עם העם: **ועבודה.** בשביל העבודה שעשו היו מברכין אחריה רצה ה' אלהינו עבודת עמך ישראל ואשי ישראל ותפלתם תקבל ברצון ברוך המקבל עבודת עמו ישראל ברצון. אי נמי שאותך לבדך בירא נעבוד: **וברכם כהנים.** לברך את העם. ובשאר תפלה לא היה להם פנאי ואף זמן קריאת שמע לא הגיע דאמר במסכת יומא (דף לז ע"ב) הקורא את שמע עם אנשי משמר ועם אנשי מעמד לא יצא לפי שאנשי משמר מקדימין כו': **מוסיפין ברכה אחת.** לקמיה מפרש לה: **למשמר היוצא.** שהמשמרות מתחלפות ביום השבת כדאמרינן במסכת סוכה (ד' נו:) משמר היוצא עושה תמיד של שחר ומוספין ומשמר הנכנס עושה תמיד של בין הערבים ובזיכין: **מאי ברכה אחת.** דקתני ריש"א איזו מן הברכות הוא אומר: **לאו בפירוש אתמר.** לא שמע מפי ר"ל שאמר

רבינו חננאל

ורבנן אמרי אהבת עולם תניא נמי הכי אין אומרים אהבה רבה אלא אהבת עולם. וכן הוא אומר ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד. הלכך אהבת עולם אמרינן. והא דלקמן אמר ר' יהודה אמר שמואל השכים לקרות בתורה וכו' שכבר נפטר באהבה רבה, לא מידחיא הא דרבנן דאמרי אהבת עולם, דהא מימרא דשמואל מרא דשמעתא הוא, דשמואל דאמר אהבה רבה, ולטעמיה הוא דקאמר ולא סמכינן עליה. **אמר רב יהודה אמר שמואל השכים לקרות בתורה או לשנות** ודם וכו' לאחר ק"ש אין צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה. דכתיב בה לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה וכו'. **אמר רב הונא למקרא צריך לברך למשנה אין צריך לברך** ור' אלעזר **אמר למקרא צריך לברך לתלמוד אין צריך.** הא דאמר רב מאן דבעי למקרי בין למקרא בין למשנה בין לתלמוד ואפי' למדרש צריך לברך בראשא, קיימא לן כותיה. ואע"ג דרב הונא פליג עליה למשנה ור' אלעזר לתלמוד, ליתי הלכתא כוותייהו דהא תלמידי דרב הן ואין הלכה כתלמיד במקום הרב. ועוד לא שוו אהדדי. ועוד רב מחמיר הוא. **אמר רב פפא הילכך נימרינהו לכולהו.** ואסיקנא א"ר פפא הילכך נימרינהו לכולהו, נימא אקב"ר על דברי תורה ועוד נימא והערב נא וכו' ונימא אשר בחר וכו' וזו היא ברכות התורה. **הא דר' זריקא לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר.** כלומר, שמע ר' זריקא לרשב"ל דאמר אין ברכות מעכבות זו את זו, ודייק ברכה אחת יוצר אור. אי אמרת דקרי יוצר אור בלבד ומניח אהבת עולם לגמרי וקורא ק"ש, היינו דברכות אין מעכבות זו את זו, דהא לא מעכבא ליה אהבה רבה.

תורה אור השלם

1. יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֵׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא רָע אֲנִי יְיָ עֹשֶׂה כָּל אֵלֶּה:
ישעיהו מה ז
2. מְרֻחוֹק יְיָ נְרָאָה לִי וְאַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ עַל כֵּן מָשַׁכְתִּיךָ חָסֶד:
ירמיהו לא ב

הגהות הב"ח

(א) גמ' ולימא יוצר: (ב) שם שלום ובורא את הכל מי קא אמרינן כדכתיב: (ג) רש"י ד"ה יוצר וכו' ובורא את הכל לקמיה מפרש: (ד) תוס' ד"ה שכבר וכו' לק"ש נתקן ובשבילה אינו כל"ל ומיהא היא נמתקן: (ה) בא"ד דברכת כהנים:

גליון הש"ס

בגמ' לעסוק כו'. כרי"ף הגירסא על ד"ה שם ועוסקי כו'. כרי"ף הגירסא ומומדי תורתך בשמה שם הלכך כו'. כרי"ף והרא"ש הגירסא אמר ר"פ הלכך

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש כתב. ומכ"מ כתבו הגאונים שיש לנו לקיים דברי שניהם ונהגו לומר שחרית אהבה רבה וערבית אהבת עולם.

מוסף רש"י

שכבר נפטר באהבה רבה. אם תאמר הואיל ואמריגן שאין צריך לברך על תלמוד תורה שכבר נפטר באהבה רבה, מאי טעמא מברכינן על קריאת התורה בציבור, תריץ הא מאי וודאי לא דמיא להא, דלא מברכינן עלה מזה הטעם אלא משום דהוה ליה מצוה בפני עצמה כדתיקנו עזרא, והוה ליה כמצות תפילין או ציצית או שאר מצות דלא עביד ליה בעיא לברוכי (האורה סי' יא). **בספרא דבי רב.** תורת כהנים (לקמן יח: סידור רש"י סי' ה).

ג) [בפסחים ג, וש"י יומא יא: וש"ן], ב) [לקמן יב. ע"ש], ג) [עי' תוס' נדה מ. ד"ה ואמרו], ד) לקמן יד:, ה) [עי' תוס' מנחות ח. ד"ה שהכל וע' תוס' לקמן מו. ד"ה כל הברכות ותוס' פסחים קד: ד"ה חוץ], ו) בכ אלפס מי' והא דרב המנונא מעולה כו', ז) תמיד דף לב:, ח) תולי שבגת הלפוס הוא, ט) [ל"ל למדרש], י) [ל"ל בפרק שני דף יד:], כ) בס"ג: למדני, ל) [מימרא בל"ן], מ) [ל"ל הקטרת אימרים. עיין הסלנתן תו"ת סי' קכח סעי' ל],

---

מסורת הש"ס

א) [בפסחים ג, וש"י יומא יא: וש"ן], ב) [לקמן יב. ע"ש], ג) [עי' תוס' נדה מ. ד"ה ואמרו], ד) לקמן יד:, ה) [עי' תוס' מנחות ח. ד"ה שהכל וע' תוס' לקמן מו. ד"ה כל הברכות ותוס' פסחים קד: ד"ה חוץ], ו) בכ אלפס מי' והא דרב המנונא מעולה כו', ז) תמיד דף לב:, ח) תולי שבגת הלפוס הוא, ט) [ל"ל למדרש], י) [ל"ל בפרק שני דף יד:], כ) בס"ג: למדני, ל) [מימרא בל"ן], מ) [ל"ל הקטרת אימרים. עיין הסלנתן תו"ת סי' קכח סעי' ל],

נד א מיי' פ"א מהלכות ק"ש הלכה ו טוש"ע או"ח סימן נט סעיף א:
נה ב מיי' שם סמג עשין יט טור שו"ע או"ח סימן ס סעיף א:
נו ג מיי' פ"ז מהלכות תפלה הלכה י טור שו"ע או"ח סימן מז סעיף ז:
נז ד מיי' שם טוש"ע שם סעיף כ:
נח ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף ה:
נט ו מיי' פ"ו מהלכות תמידין הלכה ד: